

พลวัตล้านนา: ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงภาษา
ในมณฑลพายัพภายใต้อิทธิพลสยาม จากเอกสารมิชชันนารี
ค.ศ. 1893-1926

Lanna dynamics: Changing of Language in Payap
County (Monthon Payap) under the influence
of Siam from missionary archives, 1893-1926.

ชัยวัฒน์ ปะสุนะ¹ | Chaiwat Pasuna

Abstract

This article studies the development of Lanna society about language changes in Payap County (Monthon Payap) during 1893-1926 AD. The purpose of the article is to reflect the dynamics of Lanna society that are directly affected in the process of social and cultural integration and integration. This is the result of Siam's influence on Lanna society in terms of significant language changes. There are 3 main study topics: 1. Explain the development background of the Lanna language, 2. The spread of influence on the Siamese language through the missionary work and 3. The change in word form and concept of the Lanna People. The historical

---

¹ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

methodology of study emphasizes access to missionary archives and documents as primary evidence. The results of the study showed that expanding Siam's influence had created a language change during the administrative reform. The Siamese language has played an increasingly important role in Lanna society. For example, the vocabulary and concepts of Siam were introduced into Lanna society through missionary work and publications.

Keywords: Lanna language, Monthon Payap, Missionary, Influence of Siam

บทคัดย่อ

บทความนี้ต้องการศึกษาพัฒนาการทางสังคมล้านนาในช่วงที่รัฐสยามเข้ามาจัดการปกครองให้เป็นมณฑลพายัพ ระหว่าง ค.ศ. 1893-1926 ในประเด็นความเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาที่ใช้ในสังคมมณฑลพายัพโดยได้รับอิทธิพลจากสยาม วัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตที่เกิดขึ้นทางสังคมล้านนาที่ได้รับผลโดยตรงในกระบวนการผสมผสานและกลืนกลายทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นผลจากการส่งอิทธิพลของสยามมาสู่สังคมล้านนาผ่านข้อพิพาทด้านการใช้สำนวนภาษาที่เปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยมีหัวข้อศึกษา 3 หัวข้อสำคัญได้แก่ 1. ภูมิหลังและพัฒนาการของภาษาล้านนา 2. การแผ่กระจายอิทธิพลทางภาษาสยามโดยผ่านมิชชันนารี และ 3. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบคำและวิธีคิดของชาวล้านนา ศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิทยาทางประวัติศาสตร์เน้นการเข้าถึงหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือ จดหมายเหตุและเอกสารของมิชชันนารี ผลการศึกษาพบว่า การขยายอิทธิพลของสยามได้สร้างความเปลี่ยนแปลงด้านภาษาในช่วงที่การปฏิรูปการปกครองแบบมณฑลเทศาภิบาล ภาษาสยามได้มีบทบาทมากขึ้นในสังคมล้านนา ดังปรากฏการใช้คำศัพท์และรับเอาแนวคิดของสยามเข้าใช้ในสังคมล้านนาโดยผ่านสื่อกลางอย่างมิชชันนารีและช่องทางจากสิ่งตีพิมพ์ของมิชชันนารี

คำสำคัญ: ภาษาล้านนา, มณฑลพายัพ, มิชชันนารี, อิทธิพลสยาม

บทนำ

ล้านนาเป็นดินแดนที่ตั้งอยู่ทางตอนเหนือในภาคพื้นทวีปของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปรากฏหลักฐานทางโบราณคดีและทางประวัติศาสตร์ถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาอย่างยาวนาน สืบย้อนไปได้ถึงคริสต์ศตวรรษที่ 13 เมื่อเริ่มสร้างรัฐแล้ว แต่เดิมในพื้นที่แถบที่ราบลุ่มแม่น้ำและหุบเขาต่าง ๆ มีกลุ่มคนอยู่อาศัยแล้ว แต่มีอุปสรรคในการพัฒนาตัวของรัฐด้านข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ที่เป็นรัฐในหุบเขา กระทั่งได้เลือกชัยภูมิเมืองเชียงใหม่ปัจจุบันเป็นศูนย์กลาง เพราะเป็นแอ่งที่ราบขนาดใหญ่ (แอ่งที่ราบเชียงใหม่-ลำพูน) ประกอบกับมีแม่น้ำหลายสายให้ใช้สอยและใช้คมนาคม ซึ่งการขยายอำนาจทางการเมืองรวมดินแดนอันสร้างเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญสูงสุดในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 15-16 ล้านนามีการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชนอื่น สะท้อนรูปแบบความสัมพันธ์กันทั้งรูปแบบทางภาษาและวัฒนธรรม แต่ค่อนข้างกระจุกภายใต้ข้อจำกัดของเมืองที่ตั้งอยู่ในที่ราบระหว่างหุบเขา

การรวมตัวของผู้คนนี้ได้ก่อให้เกิดการแสดงออกด้านการระบุตัวตนจึงแสดงออกมาผ่านรูปแบบที่เรียกโดยรวมว่า ประเพณีวัฒนธรรม และจิตสำนึกร่วมขึ้นมาผูกโยงตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของดินแดนที่เรียกว่า “ล้านนา” ดินแดนที่มีความเฉพาะโดดเด่นในพื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ท่ามกลางหุบเขา มีการกระจายตัวของเมืองเป็นแห่ง ๆ เมื่อสมัยพญามังรายปฐมกษัตริย์แห่งอาณาจักรล้านนา เลือกพื้นที่เพื่อสถาปนาเชียงใหม่เป็นศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองการปกครอง เชียงใหม่จึงเป็นศูนย์กลางที่สำคัญของอาณาจักรล้านนาตั้งแต่ยุคจารีตกระทั่งถึงยุคปัจจุบัน ทั้งนี้รัฐในยุคจารีตมักสัมพันธ์กันด้วยสิ่งที่คล้ายคลึงกัน คือ ระบบการเมือง ศาสนา วัฒนธรรม รวมถึงติดต่อค้าขายหรือการแต่งงานในระหว่างกลุ่มเพื่อรักษาความสัมพันธ์ ผู้คนที่ดำรงชีวิตอยู่ในแถบที่ราบระหว่างหุบเขาตอนในผืนทวีปนี้มักมีความเป็นกลุ่มเป็นพวก เนื่องจากภูมิประเทศเป็นแอ่งระหว่างหุบเขาเดินทางเข้าถึงค่อนข้างลำบาก จึงเป็นการสั่งสมวัฒนธรรมที่ค่อนข้าง

กระจุกตัว รูปแบบวัฒนธรรมจึงค่อนข้างพัฒนาในพื้นที่ไม่กว้างมาก แต่เมื่อล้านนาได้ก้าวเข้าสู่ปลายยุคจารีต การทำสงครามผนวกดินแดนอื่นเข้ามานอกเหนือจากกลุ่มไทยวนแล้ว ยังหมายรวมไปถึงชาติพันธุ์อื่นอีก เช่น ลื้อ ยอง จีน ไทยใหญ่ ละว้า ขมุ ฯลฯ ด้วย จึงเกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมและร่วมกันสรรค์สร้างวัฒนธรรมร่วมขึ้นมาใหม่ เพื่อหวังผูกโยงผู้คนไว้ด้วยกันทำให้รู้สึกไม่แตกต่าง หนึ่งในวัฒนธรรมที่แสดงออกได้เป็นรูปธรรม นั่นคือ “ภาษา” ซึ่งใช้สื่อสารกันในสังคมล้านนา

หากพิจารณาสถานะของล้านนาเป็นเมืองประเทศราชทางทิศเหนือของสยาม ตั้งแต่ก่อตั้งราชวงศ์ทิพย์จักร (ราชวงศ์เจ้าเจ็ดตน) ในเวลาใกล้เคียงกับราชวงศ์จักรี (สมัยรัตนโกสินทร์) เป็นจุดเริ่มต้นในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันของสองราชวงศ์ที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ทั้งนี้เป็นที่รับรู้ในทางการเมืองของรัฐสยามว่าดินแดนล้านนาเป็นส่วนเดียวกันในฐานะหัวเมืองประเทศราชหากแต่ยังคงให้เจ้านายท้องถิ่นปกครองดูแล แต่กระนั้น ทัศนคติของผู้เขียนบทความมองว่าในทางปฏิบัติไม่ได้หมายความว่าล้านนากลายเป็นส่วนหนึ่งของสังคมอาณาจักรสยามโดยสมบูรณ์ จนกระทั่งเกิดการปฏิรูปการปกครองมณฑลเทศาภิบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยสถานะของหัวเมืองบริเวณลุ่มแม่น้ำปิง แม่น้ำวัง แม่น้ำยม แม่น้ำน่าน แม่น้ำกก แม่น้ำอิง แม่น้ำเมย ได้รับการยกสถานะเป็นส่วนหนึ่งของราชอาณาจักรสยามในนามใหม่ว่า “มณฑลพายัพ” ซึ่งมีบันทึกของชาวตะวันตกเข้าไปสำรวจพื้นที่ทางตอนใน เช่น คาร์ล บ็อค, ปีแอร์ อร์ดี ฯลฯ ระบุถึงความต่างและเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมล้านนาที่แตกต่างจากวัฒนธรรมสยาม รวมไปถึงเอกสารของเหล่ามิชชันนารีที่เข้าไปเผยแผ่ศาสนาในสยามและในล้านนาต่างล้วนบันทึกเรื่องราวที่น่าสนใจทางวัฒนธรรมไว้ด้วย

1. ภูมิหลังและพัฒนาการของภาษาล้านนา: ภาษาล้านนาในฐานะภาษาสังคม

สังคมล้านนามีอัตลักษณ์โดยเฉพาะทางภาษาเป็นของตนเอง อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถใช้บ่งชี้ให้เห็นถึงการแสดงความเป็นสังคมเฉพาะทางตอนในที่ค่อนข้างมีเอกเทศ ติดต่อกันเฉพาะเมืองบริเวณที่ราบลุ่มหุบเขาระหว่างกันโดยใช้ภาษาล้านนาในการสื่อสาร ประเด็นสำคัญทางด้านภาษาสามารถบ่งชี้ขอบเขตความหมายของ

สิ่งที่คุณเขียนบทความกำหนด คือ สังคมล้านนา โดยมีภาษาเป็นอีกหนึ่งสิ่ง¹ที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะจำเพาะของพื้นที่ กล่าวกันว่าภาษาล้านนามีความแตกต่างจากภาษาสยามสูงมากในช่วงทศวรรษ 1890 เป็นต้นมา ชาวล้านนายังสามารถคงรูปศัพท์และการเปล่งเสียงจากสำเนียงพื้นถิ่นอย่างเข้มข้น แทบจะกล่าวได้ว่าเป็นคนละโลกระหว่างกัน อักษรระด้อยคำ ระดับเสียงวรรณยุกต์มีความแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงจากภาษาสยาม แม้ว่าจะใช้รูปศัพท์ที่มีรากเดียวกันแต่ทำเมื่อนำมาเปล่งเสียงหรือสื่อความหมายไม่อาจฟังได้รู้เข้าใจอย่างถ่องแท้เสียง ในงานทางด้านภาษาศาสตร์ของนายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ ผู้ที่อยู่ร่วมในเมืองเชียงใหม่ได้วางรากฐานการศึกษาภาษาล้านนาแก่มิชชันนารี พบว่าภาษาล้านนาสามารถผันเสียงวรรณยุกต์ได้ถึง 8 เสียง ดังตารางที่ 1.

ระดับเสียง	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
คำศัพท์	ซู้ด [หนัก]	ซัว [หนา]	ซัว [หม่า]	ซัว [หม๊า]	ลู่ [นั๊ก]	ฮอ [มา]	ฮ่อ [ม่า]	ฮ่อ [ม๊า]
รูประดับเสียง								

ภาพที่ 1 แสดงเสียงวรรณยุกต์ภาษาล้านนาทั้ง 8 เสียง

ที่มา: ดัดแปลงจาก Briggs, William (1904: 10)

ภาษาล้านนาจัดอยู่ในกลุ่มตระกูลภาษาไทซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับภาษาสยาม แต่ทว่าด้วยลักษณะของพัฒนาการทางการออกเสียง และการอยู่อาศัยแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ส่งผลอย่างยิ่งต่อวิวัฒนาการของเค้าเดิมภาษาที่ถูกปรับเปลี่ยนถ้อยทำนองเสียงไปตามแต่ละกลุ่ม จึงเป็นปรกติที่จะทำให้การสื่อความไม่สัมฤทธิ์ผลเท่าที่ควร ดังเช่นเมื่อการเข้ามาของข้าหลวงพิเศษสยาม พระยาประชาภิจักรจักร (เข้ม บุนนาค) ขึ้นมาจัดการราชการในล้านนา ภาษาก็นับเป็นหนึ่งในอุปสรรคที่ปรากฏอย่างชัดเจนเมื่อครั้งดำเนินการพิจารณาคดีในศาล จำเป็นต้องใช้ล่ามแปลจากภาษาลาว (ล้านนา) เป็นภาษาสยาม อนึ่งได้ตั้งข้อสังเกตว่าการที่ชาวสยามจำแนกชาวล้านนาโดยเรียกว่าเป็น “ลาว” ในที่นี้ก็เพียงพอที่จะสะท้อนข้อสนับสนุนถึงประเด็นความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรม

เบื้องต้นแล้ว นอกจากนี้ยังมีบันทึกของมิชชันนารีพบว่าส่วนใหญ่ภาษาล้านนามีลักษณะเฉพาะ นอกจากนี้ชาวล้านนามีอักษรใช้เป็นของตนเอง เรียกว่า “อักษรธรรม”² ซึ่งถูกนำมาเป็นสื่อถ่ายทอดการออกเสียง ยิ่งก่อให้เกิดความแตกต่างอันประจักษ์ได้อย่างชัดเจน สยามเองก็มีการใช้อักษรเฉพาะเป็นของตนเองซึ่งอาจกล่าวได้ว่าลักษณะดังกล่าวนี้ชี้ถึงความเป็นเอกเทศของสังคมล้านนา การเข้ามาของสยามผ่านรูปแบบการใช้ภาษาจึงไม่ใช่สิ่งที่จะถูกเปลี่ยนแปลงได้โดยใช้อำนาจรัฐหรือการเลือกใช้โดยพลัน หากแต่มีกระบวนการซึ่งผู้มิชชันนารีสำคัญในการเผยแพร่ภาษาสยามเข้าสู่ระดับสังคมล้านนา คือ บรรดามิชชันนารีที่เข้าไปทำงานในล้านนา

ภาษาล้านนาเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารได้ทั่วไปในระดับชุมชนเมือง การติดต่อค้าขาย การติดต่อกิจการบ้านเมืองภายในพื้นที่ทางตอนใน ซึ่งในที่นี้ยังสามารถใช้สื่อสารกับดินแดนอื่นที่ใช้ภาษาล้านนาด้วย ดังจะเห็นความพยายามในการเตรียมความพร้อมที่จะปฏิบัติพันธกิจทางศาสนาของมิชชันนารี จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาล้านนา ระดับการสื่อสารในชีวิตประจำวัน การอยู่ท่ามกลางสังคมล้านนาเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้และรับเอาวัฒนธรรมของสังคมนี้อยู่มาก ทำให้มิชชันนารีได้ศึกษาเรื่องราวและถ่ายทอดออกมาในหลายรูปแบบ หนึ่งในความพยายามที่สะท้อนเรื่องภาษาในสังคมล้านนาเป็นอย่างดี คือ งานศึกษาของคณะมิชชันนารีอย่าง นายแพทย์วิลเลียม เอ. บริกส์ (Dr. William A. Briggs) เป็นผู้วางรากฐานการศึกษาภาษาล้านนาให้แก่มิชชันนารี ผลิตคู่มือการใช้และตำราเรียนไวยากรณ์ภาษาล้านนาขึ้น คือ “The First Lessons in the Study of Laos Language” ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 1904 จำนวน 200 เล่ม เป็นคู่มือการอย่างยิ่งต่อการบันทึกถ้อยคำ สำนวนล้านนา หรือแม้กระทั่งการเปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาสยาม (Briggs, William, 1904: 1-2)

² ตัวธรรมหรืออักษรธรรม คือ รูปแบบตัวอักษรที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในสังคมล้านนา ซึ่งพัฒนามาจากอักษรอมฤตโบริธาน มีลักษณะสันฐานกลม เหตุที่เรียกชื่อว่าอักษรธรรม เนื่องจากขบวนการบันทึกในอดีตถูกสงวนไว้ให้เรื่องทางพุทธศาสนาเป็นหลัก อักษรดังกล่าวจึงได้ชื่อว่าเป็นอักษรที่บันทึกพระธรรมทางพุทธศาสนา ด้วยเหตุนี้จึงได้ชื่อว่า อักษรธรรมหรือตัวธรรม

2. การแผ่กระจายอิทธิพลทางภาษาสยามโดยผ่านมิชชันนารี

ภาษาสยามถูกนำมาใช้อย่างแพร่หลายในสังคมล้านนาโดยกลุ่มมิชชันนารีในอดีตรหว่างกลางศตวรรษที่ 19 ภาษาสยามแทบจะไม่ปรากฏและส่งอิทธิพลในการรับรู้ของสังคมล้านนา เนื่องจากอุปสรรคใหญ่สำคัญ คือ ความยากลำบากในการเดินทาง ดังจะได้กล่าวในหัวข้อถัดไป การเดินทางที่ลำบากได้แยกระหว่างทั้งสองกลุ่มออกจากกัน ทำให้แทบจะไม่มีลักษณะความใกล้เคียงอย่างหนึ่งอย่างใดร่วมกัน แม้กระทั่งการติดต่อกับราชกรไม่สามารถติดต่อกันได้โดยอาศัยข้าราชการสยาม หรือข้าราชการล้านนาเพียงอย่างเดียว หากแต่มีการส่งต่อกันหลายทอด บันทึกของศาสตราจารย์เดเนียล แมคคิลวารี ได้ให้ข้อมูลการติดต่อกันระหว่างสยามกับล้านนาไว้ว่า “...ไม่มีการติดต่อทางการค้าอย่างสม่ำเสมอ ไม่มีการสื่อสาร หนังสือราชการต่าง ๆ ถูกส่งต่อจากผู้ตรวจการคนหนึ่งไปยังคนหนึ่ง...” (แมคคิลวารี, เดเนียล, 2544: 61) ฉะนั้นอิทธิพลของภาษาสยามจึงไม่ได้เข้าสู่สังคมล้านนาอย่างแพร่หลาย กระทั่งในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 มิชชันนารีได้อยู่ร่วมกับชาวล้านนามาอย่างยาวนานกระทั่งได้ส่งอิทธิพลทางด้านภาษาสยามเข้าไปปะปนกับคำพื้นเมือง

เหตุที่เป็นเช่นนั้นเนื่องด้วยการเข้ามาเพื่อเผยแผ่ศาสนาจะต้องเดินทางจากโลกตะวันตกโดยใช้เรือผ่านเส้นทางมหาสมุทร เมื่อมาถึงยังบริเวณสยามเหล่าผู้เผยแผ่ศาสนาจะขึ้นฝั่งเพื่อติดต่อกับคณะมิชชันนารีที่ปฏิบัติงานอยู่ ณ บางกอก ซึ่งไม่สามารถที่จะเดินทางมายังดินแดนตอนในทวีปเพื่อปฏิบัติงานได้ทันที เนื่องจากจำเป็นจะต้องมีการเตรียมความพร้อมและหนึ่งในวิธีการดังกล่าวที่จำเป็นมาก คือ การสื่อสาร ซึ่งเหล่ามิชชันนารีต้องเรียนภาษาสยามก่อน (แมคคิลวารี, เดเนียล, 2544: 46) ความชำนาญในภาษาสยามซึ่งนับว่าเป็นภาษาพื้นเมืองภาษาแรก ก่อนที่มิชชันนารีผู้ที่จะมาปฏิบัติงานในล้านนาจะต้องเรียนภาษาท้องถิ่นล้านนาเพิ่มเติมอีก ตัวอย่างที่ปรากฏได้ชัดของการนำภาษาสยาม ทั้งถ้อยคำ สำนวนภาษาแบบสยาม โดยพบได้ในงานนิพนธ์แรกสุดของโรงพิมพ์วังสิงห์คำ และนับเป็นงานตีพิมพ์เอาฤกษ์ชัยของโรงพิมพ์ คือ พระธรรมมัทธาย หรืองานแปลพระวจนะฉบับของแมทธิว ได้รับการแปลเป็นภาษาล้านนาโดย นางโซเฟีย แมคคิลวารี (แมคคิลวารี, เดเนียล, 2544: 351) เพื่อให้คริสเตียนล้านนาได้อ่านบทพระ

ธรรมนี้ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งความว่า “...บท 27 เมื่อนั้นหมผู้ชอบธรรมก็จักตอบท่านว่า พระองค์เจ้าข้า ข้าพระเจ้าทั้งลายได้เห็นท่านมีความอยากเข้าเมื่อได้แล้วก็ได้ที่ที่ท่านกินแล ได้มีความอยากน้ำหื้อท่านดื่มแล...” (แมคคิลวารี, เดเนียล และ แมคคิลวารี, โสเพีย, 1896: 94)

ภารกิจมิชชันนารีส่วนใหญ่อยู่ภายใต้การใช้ภาษาล้านนาและภาษาอังกฤษ นอกจากนี้มิชชันนารีมีงานอื่นอีกมากที่จำเป็นจะต้องใช้ทักษะทางด้านภาษาถึงสามภาษา คือ ลาว(ล้านนา) อังกฤษ และสยาม (The Laos News, 1906: 58) ภาษาสยามถูกนำมาใช้ในระดัการติดต่อระหว่างกลุ่มมิชชันนารีกับข้าราชการสยาม จึงไม่เป็นที่รับรู้ อย่างกว้างขวางในระดับสังคมทั่วไป มีหลักฐานที่แสดงถึงพลวัตการรับรู้เกี่ยวกับภาษา สยามโดยมากเป็นพวกมิชชันนารีและศาสนิกชนผู้เข้ารับ เป็นต้นว่าในแบบฝึกหัดเรียน ภาษาล้านนาของมิชชันนารีได้บันทึกคำศัพท์ภาษาสยามลงไปในส่วนท้ายหนังสือ ตัวอย่างคำศัพท์ดังต่อไปนี้นี้จะผู้เขียนบทความยกสาธกพอสังเขป เพื่อแสดงให้เห็นว่า คำศัพท์ดังกล่าวที่ได้รับการเน้นให้ขนาดอักษรหนา คือ คำศัพท์ที่มาจากอิทธิพลของ ภาษาสยาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

คำว่า ทูเลา	“...ທູ່ລາ [ยั้งแควว], ລູ່ລາ [ลูเลา]...” ⁹
คำว่า ท้องเสีย	“...ທ້ [หุ], ທ້ທ້ [หุทั้ง], ລູ່ທ້ [ลททั้ง]...”
คำว่า ตายเร็ว	“...ຕາງເວີ [ตายเวีย], ຕາງຮີ [ตายรีบ]...”
คำว่า จมน้ำตาย	“...ຕາງຂີ້ [ตายตึกน้ำ], ຂີ້ຕາງ [จมน้ำตาย]...”
คำว่า หมอ	“...ທ້ຢາ [หมอยา], ຕ້ຢາ [พ่อเลี้ยง]...”
คำว่า เหนื่อย	“...ຂີ [อิด], ຜີ [หิว], ຂີຜີ [อิดหิว], ຂ້ອ [อ้อร]...” ¹⁰

³ เอกสารต้นฉบับบันทึกด้วยอักษรธรรมล้านนาซึ่งเป็นลายมือของมิชชันนารีผู้หนึ่งไม่ปรากฏนาม ส่วนคำในเครื่องหมาย [-] เป็นการบรรจรรตจากอักษรล้านนาโดยผู้เขียนบทความ ศึกษาเพิ่มเติมใน (Briggs, William. A, 1904: 6)

จากตัวอย่างบันทึกคลังคำศัพท์ส่วนตัวของมิชชันนารีผู้หนึ่ง ที่เขียนไว้ในหนังสือเรียนภาษาล้านนาของเขา ช่างต้น แสดงให้เห็นความพยายามในการเทียบเคียงคำศัพท์ที่เป็นภาษาล้านนากับศัพท์ภาษาอังกฤษ นอกจากนี้ ยังมีกรเขียนแสดงศัพท์ที่ใช้ในสยามอันเป็นความรู้เดิมซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่ามิชชันนารีได้นำคำศัพท์ และรูปศัพท์แบบสยามแปลกใหม่ไปจากภาษาล้านนาเข้ามาใช้สื่อสารกับชาวล้านนา เท่ากับว่ามิชชันนารีมีบทบาทในการเป็นสื่อกลางที่กระตุ้นความคึกคักขึ้นแก่สังคมล้านนาด้านการใช้ภาษาสยามอีกด้วย เป็นผู้นำพาให้สังคมล้านนาเปิดโลกทัศน์ โดยลดความแปลกแยกแทรกความแปลกใหม่ปะปนศัพท์ใช้กันในหมู่คริสต์ศาสนิกชน อีกทั้งเทคโนโลยีด้านสื่อสิ่งพิมพ์ที่มิชชันนารีเป็นทั้งผู้ผลิตสื่อ ควบคุมการพิมพ์ เป็นเจ้าของโรงพิมพ์ ภาษาสยามจึงแพร่กระจายสู่สังคมล้านนาผ่านช่องทางที่เป็นรูปธรรมอย่างหนังสือพิมพ์ได้อย่างง่ายขึ้น มากกว่าการกระจายโดยผ่านสื่อบุคคลซึ่งจะจำกัดอยู่เฉพาะกลุ่มและไม่แพร่หลายเทียบเท่าเทคโนโลยีการพิมพ์

ความเป็นท้องถิ่นแสดงผ่านการเลือกใช้ภาษาพื้นเมือง หรือที่มิชชันนารีเรียกว่า “ภาษาลาว” เป็นสำคัญ เหตุผลที่คงเป็นธรรมชาติที่สุด เพราะเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันอยู่แล้ว ในการประกาศศาสนาและการที่พิมพ์พระคัมภีร์รวมถึงเอกสารเผยแพร่อื่น ๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวก็ล้วนใช้แต่ภาษาและตัวอักษรพื้นเมืองล้านนา ฟังระลึกลักษณะว่าดินแดนล้านนาหรือภาคเหนือตอนบนของไทยในช่วงมิชชันนารีเข้ามานั้น ยังมีแบบแผนการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ที่ค่อนข้างมีอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นเข้มข้นสูง แม้ว่าหัวเมืองต่าง ๆ ในล้านนาอยู่ในฐานะเป็นประเทศราชของสยาม แต่ผู้ปกครองชาวพื้นเมืองหรือบรรดาเจ้าหลวง ก็ยังมีอำนาจสิทธิขาดในดินแดนของตนอย่างเต็มที่ ในทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น ชาวสยามเรียกผู้คนในดินแดนแถบนั้นว่า “ลาว” ซึ่งพลอยทำให้มิชชันนารีดำเนินตามรอยการแบ่งแยกระหว่างลาว (เฮอริเบิท อาร์ สวอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 1990: 16) หรือในบทความนี้เรียกว่า ชาวล้านนาแยกกับชาวสยามที่อาศัยอยู่ในแถบที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา

ตั้งแต่เมื่อครั้งเกิดการได้รับชัยชนะของรัฐบาลสยามในการปราบปรามกบฏเงี้ยว ทำให้มิชชันนารีแน่ใจว่าดินแดนล้านนาหรือมณฑลพายัพไม่มีโอกาสที่จะแยกตัว

ออกไปเป็นอิสระอีกต่อไป (The Laos News, 1904: 58) สยามได้เร่งรัดในการกระจายอำนาจควบคุมล้านนาและปรับเปลี่ยนสังคมล้านนาให้กลายเป็นส่วนหนึ่งของสยามโดยหลายวิธี หลังจากการจัดรูปแบบการปกครอง และการบริหารของล้านนาเป็นมณฑลลาวเฉียงใน ค.ศ. 1893 รัฐบาลสยามได้ประกาศให้ภาษาสยามเป็น “ภาษาราชการ” ในดินแดนแถบนี้ รวมทั้งได้มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกรวมข้าราชการขึ้นที่เมืองเชียงใหม่ เพื่อสั่งสอนลูกหลานเจ้านายและขุนนางพื้นเมือง ให้มีความรู้ความเข้าใจในแบบแผนธรรมเนียมการปกครองและการบริหารแบบกรุงเทพฯ วิชาที่เป็นพื้นฐานสำคัญวิชาหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ภาษาสยาม (เฮอร์เบิร์ต อาร์ สวอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 1990: 19) กระบวนการเปลี่ยนผ่านด้านการใช้ภาษาสยามกว่าจะเป็นที่ยอมรับของชาวล้านนาย่อมเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกระบวนการทางสังคมที่อาศัยเวลาเพื่อผสมกลมกลืนวัฒนธรรม เมื่อพิจารณาแล้วย่อมแตกต่างจากการใช้รอบคอบศึกษาด้านการเมือง เนื่องจากหากกล่าวถึงการประกาศใช้ภาษาราชการขึ้น มักจะถูกทำให้เข้าใจโดยปริยายว่าชาวล้านนารับภาษาสยามและใช้ภาษาสยามตามคำสั่งรัฐทันที โดยละที่จะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมซึ่งไม่สามารถเป็นเช่นนั้นได้เลย หากแต่ต้องอาศัยเวลาและกระบวนการเปลี่ยนแปลงให้สังคมยอมรับ

แม้กระทั่งในหนังสือพิมพ์ภาษาล้านนา (สิริกิตส์บับ) ที่ดำเนินการตีพิมพ์โดยคณะมิชชันนารีล้านนา เริ่มปรากฏการตีพิมพ์บทความอักษรสยามครั้งแรกสุดเท่าที่ปรากฏหลักฐานตั้งแต่ ค.ศ. 1917 เรื่อง “อะไรเป็นวิชาสำคัญสำหรับผู้หญิง (สิริกิตส์บับ, 1917: 265)” และในปีถัดมาเริ่มพัฒนาโดยการนำข่าวที่มีเนื้อหาเป็นส่วนหนึ่งในหนังสือพิมพ์ภาษาสยามมาแปล (สิริกิตส์บับ, 1918: 364) พร้อมทั้งปรากฏบทกลอนฉันทลักษณ์แบบสยามเข้ามาด้วย (สิริกิตส์บับ, 1918: 68) กระทั่งใน ค.ศ. 1924 อิทธิพลของภาษาสยามในหนังสือสิริกิตส์บับได้รับการยอมรับมากขึ้น ซึ่งมีการตีพิมพ์บทความโดยใช้อักษรสยาม เรื่อง “งานที่กระทำเพื่อความสุขของเด็กเล็กแลเด็กรุ่น” (สิริกิตส์บับ, 1924: 365) นำมาขึ้นเป็นหน้าแรกของหนังสือ สะท้อนถึงภาษาสยามได้เป็นที่ยอมรับและรับรู้อย่างกว้างขวางของสังคมแล้ว และมีชาวล้านนามากพอที่จะเข้าใจในการอ่านภาษาสยาม

มากขึ้น ซึ่งเป็นระยะเวลากว่า 31 ปี หรือ 3 ทศวรรษถัดมาตั้งแต่ต้นนโยบายภาษาราชการสยามจะเป็นที่แพร่หลายและถูกส่งคัมภีร์ภาษามอริส

ความเปลี่ยนแปลงทางด้านภาษาสยามในดินแดนล้านนาที่ปรากฏอย่างชัดเจน ผู้ศึกษาจึงจะนำตัวอย่างความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยศึกษาผ่านความเปลี่ยนแปลงของ สถานศึกษาประกอบคำอธิบายข้อเสนอด้านภาษา ก่อนหน้านั้นตั้งแต่เริ่มก่อตั้ง โรงเรียนของมิชชันนารีในเมืองเชียงใหม่ โรงเรียนชายวังสิงห์คำ (1887-1905) (วิภา จ้อยสูงเนิน, 2554: 26) ซึ่งเป็นโรงเรียนสอนเด็กผู้ชายจัดการเรียนการสอนโดยคณะ มิชชันนารีในเมืองเชียงใหม่ บริเวณฝั่งตะวันตกของแม่น้ำปิงใกล้กับโรงพิมพ์วังสิงห์คำ มี ครูใหญ่สำคัญสองท่าน คือ ศาสนาจารย์ เดวิด คอลลินส์ (1887-1899) และศาสนาจารย์ ดร. วิลเลียม แฮริส (1899-1939) หนังสือเรียนภาษาล้านนาที่ชื่อ “ใบบอกศรีโหม้” นำมาใช้ เป็นแบบเรียนภูมิศาสตร์ใช้เรียนที่โรงเรียนชายวังสิงห์คำ การอ่านและการเขียนมีเฉพาะ ภาษาล้านนาก่อนเพราะภาษาไทยยังกำลังเริ่มเรียน⁴ นอกจากนี้โรงเรียนของมิชชันนารี หลายที่ในล้านนาล้วนเริ่มแรกใช้ภาษาล้านนาในการเรียนการสอน ตัวอย่างหนึ่งของคำ สัมภาษณ์ผู้ที่เรียนโรงเรียนมิชชันนารีที่เมืองเชียงรายก็ใช้ภาษาล้านนาทำการเรียน

---

⁴ คำสัมภาษณ์ ขุนนิวรรณ์โรคาพาร เกิดเมื่อ 21 กุมภาพันธ์ 1889 ศึกษาเพิ่มเติมใน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ, OHT 7/79 บันทึกการถอดแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์ “ขุนนิวรรณ์โรคาพาร” (1979: 2)

การสอนเช่นกัน⁵ ก่อนที่กิจการด้านการศึกษาในล้านนาหรือมณฑลพายัพจะได้รับอิทธิพล และอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลสยาม

การประเพณีเหตุการณ์และความเป็นไปภายหลังจากการปราบกบฏเงี้ยวครั้งสำคัญที่เมืองแพร่ได้สำเร็จแล้ว ตามข้อเสนอของวัชรเสนา สินธุประมา ที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น ล้านนาแทบจะไม่มีโอกาสได้เป็นอิสระ (เฮอร์เบิร์ต อาร์ สวอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 1990: 23) และหนึ่งในความพยายามในการรับมือของคณะมิชชันนารีซึ่งเป็นเสมือนหนึ่งในประชาชนชาวล้านนาเพราะอยู่ร่วมทำงานทางด้านศาสนาและการพัฒนาสังคมล้านนาทางตอนในทวีปเกือบครึ่งศตวรรษ ความจำเป็นอย่างหนึ่งคือ การทำให้สังคมล้านนามีความทัดเทียม ในที่นี้หมายถึงต้องทำให้ล้านนาเป็นสยาม สิ่งเดิมที่คงความเป็นอัตลักษณ์ล้านนาจำเป็นจะต้องถูกแทรกด้วยความเป็นสยาม การใช้ภาษาสยามจึงถูกนำมาพิจารณาในสังคมโดยเริ่มที่กลุ่มเยาวชนชาวล้านนา บริบทช่วงดังกล่าวมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเริ่มใช้ภาษาไทยกลางในโรงเรียน คือ พ่อครูแมคกิลวารี (เฮอร์เบิร์ต อาร์ สวอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม, 1990: 26) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ของอดีตครูใหญ่โรงเรียนปรินส์รอยแยลส์วิทยาลัย คำสัมภาษณ์ตอนหนึ่งกล่าวว่า

...เวลานั้นหนังสือตำราสำหรับตำราที่หายากโรงเรียนชายวังสิงห์คำนั้นนะซึ่งเป็นโรงเรียน พี. อาร์. ซี. หลังแรก นั้นก็ใช้ภาษาตัวเมืองแปลว่าภาษาไทยเหนือ ทั้งอ่าน ทั้งเขียน จนเมื่อ พ.ศ. 2455 (ค.ศ. 1912) จึงได้ตัดสินใจเริ่มใช้ภาษาไทยกลางก็เรียกว่าภาษาไทยกลาง เป็นภาษาราชการในการเริ่มเรียนภาษาไทยกลางนี้มีคนคัดค้านเป็นอันมากแม้แต่พวกมิชชันนารีเพื่อนร่วมงานด้วยกันก็คัดค้านว่าไม่เห็นควร แต่อาจารย์แฮริสบอกว่าจำเป็นถ้าเราต้องการจะก้าวไปข้างหน้าก็จำเป็นจะต้องรู้ภาษาไทยกลาง หรือภาษาที่

⁵ คำสัมภาษณ์ บุญชม อารังค์ เกิดเมื่อ 21 สิงหาคม 1911 ศึกษาเพิ่มเติมใน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยพายัพ, OHT 28/79 บันทึกการถอดแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์ “บุญชม อารังค์” (1979: 6, 17)

เป็นราชการนั้น แต่เราจะเห็นได้ว่าความคิดของท่านถูกต้อง แม้ว่าจะมี
ผู้ร่วมงานคนอื่นคัดค้าน แต่ว่าท่านก็ทำได้จนสำเร็จ...”⁶

โรงเรียนเป็นที่มุ่งหมายในการปรับเปลี่ยนสังคมล้านนาผ่านกลุ่มคนรุ่นใหม่
ทั้งมิชชันนารีและสยามได้ให้ความสนใจในกิจการการศึกษาเป็นอย่างยิ่ง โดยคาดหวังว่า
จะเป็นหนึ่งในสถานที่บ่มเพาะความเป็นสยามผ่านระบบการศึกษา การใช้ภาษาและ
การสร้างโลกทัศน์ใหม่ให้สามารถสื่อกันได้อย่างเข้าใจในฐานะพลเมืองของรัฐสยาม
โดยเฉพาะในรายงานข้อเขียนครั้งเมื่อสมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ
สยามมกุฎราชกุมาร เสด็จมายังล้านนาได้เขียนรายงานถวายพระราชบิดาโดยให้
ความสำคัญกับโรงเรียนอันเป็นแหล่งสร้างกลุ่มคนรุ่นใหม่สู่สังคมล้านนา เพื่อคาดหวังให้
กลายเป็นส่วนหนึ่งของสยาม (Turton, Andrew, 2000: 78) พระองค์เคยเสด็จประพาส
เมืองเชียงใหม่และลำพูนเมื่อครั้งที่เป็นสยามมกุฎราชกุมาร พลเมืองของพื้นที่แถบนี้มี
ห่างไกลจากความเป็นไทยอย่างมาก กระนั้นจึงจะต้องทำให้ “เชื่อง” ให้ได้ ในรายงานที่
ทูลถวายพระราชบิดาในปี 1906 ได้ระบุเพิ่มเรื่องการศึกษาคือจะเป็นส่วนหนึ่งในการ
กล่อมเกล่าให้ “เชื่อง” (tamed) โดยปลูกฝังค่านิยม ความคิด ให้แก่วัยเด็ก (Vachara
Sindhuprama, 1988: 96-97)

การสร้างโลกทัศน์ใหม่เพื่อให้สามารถสื่อกันได้อย่างเข้าใจในฐานะพลเมืองของ
รัฐสยามได้เปลี่ยนโลกทัศน์ของชาวล้านนาในการมองสยาม และเข้าใจตัวตนชาวล้านนา
ใหม่ผ่านการใช้ภาษา ดังแนวคิดจากงานศึกษาประเด็นภาษากับการเมืองของ ศิวัช
ศรีโกคางกุล เสนอว่า การมองว่าภาษาเป็นรูปแบบที่ทำให้เราคิดถึงเราในฐานะ “เรา”
เป็นการมองข้าม “การเขียน” ที่สร้างมนุษย์ขึ้น (ศิวัช ศรีโกคางกุล, 2561: 122) หรือ
มองข้ามอำนาจที่ทำให้เกิดองค์ประธาน จนทำให้เราคิดว่า “เรา” คือ “เรา” การ

---

⁶ คำสัมภาษณ์ หมวก ไชยลังการณ เกิดเมื่อ 2 สิงหาคม 1904 เป็นอดีตครูใหญ่โรงเรียนปรินส์รอยแยลล์
วิทยาลัย จังหวัดเชียงใหม่ ศึกษาเพิ่มเติมใน หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ, OHT 4/79 บันทึกการ
ถอดแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์ “หมวก ไชยลังการณ.” (1979: 28)

ตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ไม่ใช่แค่ภาษามีส่วนสร้างแต่ “อำนาจ” ในรูปของวาทกรรมต่างหากที่ยึดเหนี่ยวให้เราเป็นปัจเจกบุคคล ผ่านวาทกรรมเรื่ององค์ประธาน โดยอำนาจดังกล่าวได้ทำให้องค์ประธานสามารถถูกแบ่งได้จากภายในตัวเองและภายนอกทำหน้าที่แบ่งให้ (ศิวัช ศรีโศคางกุล, 2561: 122)

3. การเปลี่ยนแปลงรูปแบบคำและวิธีคิดของชาวล้านนา: ว่าด้วยเรื่อง เวลา และหน่วยบอกเวลา

การรับเอาคำจากภาษาสยามเข้ามาใช้เป็นส่วนหนึ่งในการสื่อสาร จากแบบเรียนของมิชชันนารี ปรากฏการเปลี่ยนแปลงวิธีการบอกเวลา ดังตัวอย่างในบทเรียนเรื่องเวลา “...Eight o'clock P.M. ^{แปดโมงครึ่ง} (เมื่อค่ำสองทุ่ม)...” (Briggs, William, 1904: 50) หน่วยการบอกเวลาแบบ “ทุ่ม” เป็นหน่วยที่ใช้บอกเวลาในภาษาสยาม โดยมีประกาศอย่างเป็นทางการในช่วงรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า โดยแยกหน่วยของเวลา คือ ช่วงเช้าใช้หน่วยเวลา “โมง” ช่วงค่ำใช้หน่วยเวลา “ทุ่ม” ซึ่งเริ่มใช้ตั้งแต่ก่อนหน้านั้นในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้า และถูกเน้นย้ำและประกาศอย่างเป็นทางการอีกครั้งใน ค.ศ. 1900 ซึ่งไม่ปรากฏการใช้คำว่าทุ่มในการบอกเวลาในสังคมล้านนา การที่มิชชันนารีได้นำหน่วยบอกเวลาแบบสยามเข้ามาใช้สื่อสารเพื่อความชัดเจนที่การบอกเวลา เนื่องจากว่าภาษาสยามสามารถจำแนกช่วงระยะเวลาได้อย่างชัดเจนมากกว่า และมีกฎเกณฑ์ในการใช้ระยะเวลาที่ดีกว่าภาษาล้านนาดังกำหนดไว้ในราชกิจจานุเบกษา ลงวันที่ 29 กรกฎาคม 1900 ความตอนหนึ่งว่า

“...วิธีนับทุ่มโมงยาม เป็นการใช้กันมาแต่โบราณในประเทศสยาม มักมีคนใช้ผิดเพี้ยนไปเมื่อในรัชกาลที่ 4 โปรดเกล้าฯ ให้ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา คราวหนึ่งแล้ว ครั้นมาในบัดนี้ มีผู้ใช้ทุ่มโมงยามผิดเพี้ยน...แต่นี้ต่อไป ผู้ใดจะกราบบังคมทูลพระกรุณาด้วยวาจาก็ดี จะใช้ในหนังสือกราบบังคมทูลพระกรุณา ฤๅใช้ในหนังสือราชการก็ดีให้ใช้ให้ถูกต้องดังต่อไปนี้ คือ ย่ำรุ่ง, โมงเช้าฤๅเช้าโมงหนึ่ง 2 โมงเช้า 3 โมงเช้า...เที่ยงฤๅยามเที่ยงบ่าย

โมงฤ บ่ายโมงหนึ่ง บ่าย 2 โมง บ่าย 3 โมง...ย่ำค่ำทุ่มหนึ่ง 2 ทุ่ม ยามหนึ่ง 4 ทุ่ม 5 ทุ่ม 2 ยาม 7 ทุ่ม 8 ทุ่ม 3 ยาม 10 ทุ่ม 11 ทุ่ม ฤ 11 ย่ำรุ่ง ให้ใช้ให้ ถูกต้องดังนี้...” (พระบรมราชโองการ ประกาศ ใช้ทุ่มโมงยาม. (1900, 29 กรกฎาคม). ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม 17 ตอน 18. 206.)

จากบทความของศาสตราจารย์เฮนรี ไวท์ (Rev. Henny White) มิชชันนารี ผู้ปฏิบัติศาสนกิจในเมืองเชียงใหม่ ได้ศึกษาเกี่ยวกับเวลาและระยะทางของชาวล้านนาได้อธิบายว่าในช่วงทศวรรษ 1910 สังคมล้านนาบอกเวลาโดยใช้คำว่า “โมง” โดยเนื้อหาในบทความกล่าวว่า ชาวล้านนาจะไม่ถามกันว่าตอนนี้เวลาเท่าไร แต่สามารถระบุได้เพียงระดับชั่วโมง และเมื่อถึงช่วงบอกเวลาสัญญาณจะถูกแจ้ง ณ วัด ศาล และคุ้มหลวง ด้วยเสียงฆ้องในจึงเป็นที่มาของการถามเวลา เช่น ตีบอกเวลาที่โมง ๆ คำว่า “โมง” เป็นหน่วยบอกเวลาของสังคมล้านนาเสียงที่เกิดจากการตีฆ้อง เสียง “โ-ม-ง” ถูกใช้เป็นเสียงแจ้งเตือนเช่นเดียวกับสัญญาณการลั่นระฆัง แต่ทว่าก็ยังไม่มีความถี่ในการตีเวลาที่แน่นอนและไม่สามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับการบอกช่วงเวลาได้

ปัญหาดังกล่าวไม่เพียงเฉพาะมิชชันนารี หากแต่รวมไปถึงชาวล้านนาก็ไม่อาจเข้าใจได้เช่นกัน แต่การระบุช่วงเวลาที่ชัดเจนของชาวล้านนามีบางช่วงเวลาระหว่างวันที่ชัดเจน เช่น ช่วงตะวันขึ้น ช่วงเที่ยง และช่วงตะวันตกดิน หรือในภาษาล้านนาเรียกช่วงเวลาได้ตามลำดับ คือ “เมื่อฉาย” “เมื่อตอน” และ “เมื่อแลง” ซึ่งหมายถึงเวลาอาหารเช้า อาหารกลางวัน และอาหารเย็น การใช้ในการวัดเวลาและระยะทาง ศาสตราจารย์เฮนรี ไวท์ ระบุว่าประชาชนชาวล้านนาเป็นนักเดินทางที่ยอดเยี่ยม เนื่องจากไม่มีนาฬิกาโดยอาศัยดูเวลาจากท้องฟ้าควบคู่กับเส้นทาง ซึ่งรู้เกี่ยวกับการอ่านเวลาจากท้องฟ้า และพวกเขารู้ระยะทาง รวมถึงความคิดเกี่ยวกับเวลาของชาวล้านนาถูกผูกไว้กับระยะทาง (The Laos News, 1907: 23-24)

ภาษาถูกแสดงผ่านเครื่องมือหลัก คือ สิ่งพิมพ์ซึ่งสามารถที่จะบรรจุเอาศัพท์ที่แปลกใหม่ เป็นสื่อข่าวสารเข้าไปยังทุกภาคส่วนในสังคมล้านนาโดยสามารถสร้างความคุ้นชินให้แก่สังคมได้ง่าย และรวดเร็วกว่าการสื่อสารที่ใช้สื่อกลางเป็นบุคคล ความ

เปลี่ยนแปลงด้านการใช้ภาษาจากภาษาล้านนาที่มีความเฉพาะ และรูปแบบประโยคที่เฉพาะของคนทางตอนในทวีปอุษาคเนย์ และปรับรับเอาโครงสร้างและคำศัพท์จากสยามมาใช้ ส่วนหนึ่งโดยกิจการของคณะมิชชันนารีนับว่าเป็นผู้มีบทบาทในการแพร่กระจายความเป็นสยาม ตั้งแต่การนำรูปศัพท์ภาษาสยามมาใช้ในแวดวงศาสนา กลุ่มภารกิจการรักษาพยาบาล กลุ่มภารกิจการศึกษา รวมถึงกลุ่มงานตีพิมพ์หนังสือพิมพ์ ทั้งหมดถูกดำเนินการภายใต้คณะทำงานมิชชันนารี ภาษาสยามจึงเริ่มเป็นที่แพร่หลายจากกลุ่มศาสนิกชนแล้วขยายสู่สังคมล้านนาโดยทั่วไป โดยข้อเสนอของผู้เขียนบทความคือ การพยายามจะสะท้อนประเด็นการรับรู้เรื่องราวของสยามนั้นถูกแพร่กระจายผ่านกลุ่มมิชชันนารี และขยายผ่านเทคโนโลยีการพิมพ์ พร้อมกับแสดงให้เห็นกระบวนการในการลดความเป็นอื่น หรือการคลี่คลายความเป็นเอกเทศของสังคมล้านนาลงในการรับเอาวัฒนธรรม ความคิดของสังคมสยาม

บทสรุป

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมล้านนาต่อการใช้ภาษาสยาม จะเห็นได้ว่าความแตกต่างทางด้านภาษาเป็นหนึ่งสิ่ง que แสดงถึงความแตกต่างระหว่างสองสังคม ในยุคที่มิชชันนารีเข้ามาเพื่อดำเนินงานทางด้านศาสนิกและสร้างสัมพันธ์กับชาวล้านนา จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาในการสื่อสารโดยเฉพาะการให้ความสนใจเรียนรู้และศึกษาภาษาล้านนาของมิชชันนารี สะท้อนการให้ความสำคัญของภาษาผ่านสิ่งพิมพ์ ซึ่งล้วนตีพิมพ์เป็นภาษาล้านนาและภาษาอังกฤษ การอยู่ในฐานะผู้ที่ติดต่อบริเวณสองสังคมทำให้มิชชันนารีเป็นหนึ่งในผู้ที่นำภาษาและชุดอิทธิพลความคิดเกี่ยวกับสยามเข้ามาในล้านนาด้วย โดยสามารถส่งผ่านเจตนาเหล่านั้นโดยใช้พื้นที่ในหนังสือพิมพ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ การเปลี่ยนแปลงของคำสั่งผลอย่างยิงในการลดระดับของความซับซ้อนตัวอย่างของการใช้คำที่มีการปรับนำคำสยามเข้ามาผสมกับภาษาล้านนา ทั้งจากแบบเรียนของมิชชันนารีและสำนวนชาวในหนังสือพิมพ์เป็นการแสดงให้เห็นว่าเริ่มมีการนำภาษาสยามเข้ามาใช้ทั้งในกลุ่มของมิชชันนารี ศาสนิกชน ที่สำคัญยังถูกทำให้

แพร่หลายสู่สังคมผ่านพื้นที่สื่อสิ่งพิมพ์ ซึ่งถูกบันทึกไว้ในรายงานข่าวหรือแม้กระทั่งความนิยมของการใช้ภาษาสยามถูกตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นมากขึ้น การปรับเปลี่ยนการใช้คำ เป็นต้นว่าหน่วยบอกเวลาจาก “โมง” เป็น “นาฬิกา” สามารถระบุเวลาและรับรู้เวลาในแบบเดียวกัน ยังเป็นการเปลี่ยนวิถีคิดของชาวล้านนาที่เดิมผูกพันกับการบอกเวลาให้กระชับภายในหน่วยบอกเวลา

บทความนี้จึงเป็นส่วนหนึ่งที่จะแสดงให้เห็นพลวัตที่เกิดขึ้นในสังคมมณฑลพายัพ ในเรื่องการเปลี่ยนแปลงของภาษาและสังคมในมณฑลพายัพที่ถูกเก็บบันทึกไว้ในเรื่องราวของคณะมิชชันนารี และนอกจากนี้การศึกษาในบทความนี้ยังเป็นเครื่องสะท้อนกระบวนการที่จะนำไปสู่ความเข้าใจเรื่องเกี่ยวข้องกับการรับอิทธิพลสยามเข้ามาสู่สังคมล้านนา อันนำไปสู่การปรับตัวของสังคมในมณฑลพายัพในฐานะส่วนหนึ่งของรัฐสยาม ซึ่งเป็นพลวัตสำคัญในการศึกษาพัฒนาการของสังคมและกระบวนการกลืนกลายทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

เอกสารปฐมภูมิ

- สำนวนภาษาไทย

“คำกลอนแปลคำสอน.” สิริกิตีส์บบ. (มีนาคม 1918), 68.

“งานที่กระทำเพื่อความสุขของเด็กเล็กแลเด็กรุ่น.” สิริกิตีส์บบ. (ตุลาคม 1924), 365.

“พระบรมราชโองการ ประกาศ ใช้ทุ่มโมงยาม.” ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 17 ตอน 18 (29 กรกฎาคม 1900), 206.

“อะไรเป็นวิชาสำคัญสำหรับผู้หญิง.” สิริกิตีส์บบ. (มกราคม 1917), 265.

“(เลือกตัดตอนจากหนังสือพิมพ์).” สิริกิตีส์บบ. (เมษายน 1918), 364.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยพายัพ. OHT 4/79 บันทึกการถอดแถบบันทึกเสียงเสียงสัมภาษณ์ “หมวก ไชยลังการณ.” (17 มกราคม 1979), 28.

_____. OHT 7/79 บันทึกการถอดแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์ “ขุนนิเวศน์โรคาพาธ.” (10 มกราคม 1979), 2-11.

_____ . OHT 28/79 บันทึกการถอดแถบบันทึกเสียงสัมภาษณ์
“บุญชม อารีวงศ์.” (23 เมษายน 1979), 2-17.

- สำนวนภาษาล้านนา

“ขร่าวประเล้าตามเลื่องแห่งมัทธาย.” แปลโดย แมคคิลวารี, เดเนียล และแมคคิลวารี, โซเฟีย. **Matthew.** เชียงใหม่: บ้านวังสิงคำ, 1896.

Briggs, William. A. **Frist Lessons in the Study of Laos Language.** Cheing Mai: American Presbyterian Mission, 1904.

- สำนวนภาษาอังกฤษ

The Laos News. Vol. 1 (1904) Cheing Mai: American Presbyterian Mission Press.

The Laos News. Vol. 3 (1906) Cheing Mai: American Presbyterian Mission Press.

The Laos News. Vol. 4 (1907) Cheing Mai: American Presbyterian Mission Press.

เอกสารทุติยภูมิ

แมคคิลวารี, เดเนียล. (2544). **กึ่งศตวรรษในหมู่คนไทยและคนลาว : อดีตชีวิตของ
ศาสตราจารย์เดเนียล แมคคิลวารี ดี. ดี.** แปลโดย จิตรภรณ์ ตันรัตนกุล.

พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร : มติชน.

วิภา จ้อยสูงเนิน. **ฉันทพร้อมที่จะเดินฝ่ากำแพงหิน.** เชียงใหม่: เชียงใหม่พริ้นท์ติ้ง, 2554.

ศิวัช ศรีโกคางกุล. “อำนาจและการเมืองของ “ภาษา”,” ใน **วารสารการบริหารปกครอง.**

ฉบับ 2, ปี 7 (กรกฎาคม – ธันวาคม 2561), 114-137.

เซอร์เบิท อาร์. สอนสัน และประสิทธิ์ พงศ์อุดม. บรรณาธิการ. (1990). **ศาสนาคริสต์ -**

มิชชันนารี - สังคมไทย. เชียงใหม่ : ฝ่ายประวัติศาสตร์ สภาคริสตจักรในประเทศไทย.

Renard, Ronald D. “King Vajiravudh, Thai Nationalism, and Karen.” In Turton,

Andrew. (2000). **Civility and Savagery: Social Identity in Tai**

States. Surrey: Cruzon Press.

Vachara Sindhuprama. (1988). **Modern Education and Socio-Cultural Change in Northern Thailand, 1898-1942.** Doctor of Philosophy in History, University of Hawaii.